

Μαθησιακές Δυσκολίες

ΝΕΥΡΟΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑ

Του Βασίλη Κανετάνιου

Εργοθεραπευτής - Εμπικλωτής M. Sc Neuropsychology

Στην σύγχρονη κοινωνία όσο να αφορά την εκπαίδευση παιδιών και εφήβων παρατηρείται μια παράλογη αντίφαση. Ενώ μειώνεται συνεχώς το ποσοστό των οργανικά αναλφάβητων, (αυτοί δηλαδή που δεν διδάχθηκαν στοιχειώδη γραφή και ανάγνωση) οι λειτουργικά αναλφάβητοι, (αυτοί οι οποίοι αν και είχαν επαρκή και ικανοποιητική εκπαίδευση όσο να αφορά την ανάγνωση και την γραφή δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τις σύγχρονες απαιτήσεις για γραφή και ανάγνωση) συνεχώς αυξάνεται σε ιδιαίτερα ανησυχητικό βαθμό. *(Γιαννικοπούλου, 2000)*

Οι μαθησιακές δυσκολίες αποτελούν την πιο συχνή αιτία για την οποία στην εποχή μας οι γονείς ζητούν βοήθεια για τα παιδιά τους. *(Χριστοδούλου, 2000)*

Είναι ένα από τα πιο σοβαρά κοινωνικά προβλήματα καθώς υπολογίζεται ότι αφορά ένα ποσοστό 10-20% του μαθητικού πληθυσμού. *(Χριστοδούλου 2000, Αναγνωστάπουλος 2001, Παπαναγιώτου - Παπαβασιλείου 1994, Στασινός 1999, Παπαδόπουλος 1997)*

Υπάρχει μια τεράστια έρευνα και βιβλιογραφία σε παγκόσμιο επίπεδο πάνω στο συγκεκριμένο θέμα που έχει δώσει μια πληθώρα ορισμών και συμπερασμάτων. Υπολογίζεται ότι από το 1960 έως το 1990 μόνο για την δυσλεξία στον αγγλοσαξονικό χώρο δημοσιεύθηκαν 9.500 συμπεράσματα. *(Μάρκου 1994)*

Ενώ μέχρι σήμερα έχουν προταθεί 40 ορισμοί που προσπαθούν να ορίσουν τις μαθησιακές δυσκολίες. *(Δράκος 1999β)*

Και ενδεχομένως θα πρέπει να εγκαταλειφθεί προς το παρόν η προσπάθεια για να φτιαχτεί ο τέλειος ορισμός κοινός ορισμός. *(Αναστασίου 1998, Κολλιόδης 1995, Στασινός 1999)*

Με βασικές πηγές την βιβλιογραφία, τα προγράμματα διάγνωσης και αποκατάστασης -θεραπείας που προτείνονται, και την κλινική μας εμπειρία πάνω στην αντιμετώπιση των μαθησιακών δυσκολιών καταλήξαμε σε δυο βασικά αλλά αντιφατικά συμπεράσματα.

A Όλοι οι ερευνητές - αλλά και επίσημες ιατρικές ταξινομήσεις (ICD-10) αναγνωρίζουν την νευρολογική, νευροψυχολογική βάση των μαθησιακών δυσκολιών ή τουλάχιστον την άμεση σχέση μεταξύ μαθησιακών δυσκολιών και νευρολογικού, νευροψυχολογικού υποστρώματος. *(Αναστασίου 1998, Ταξινόμηση ICD-10 1993, Καραθίου 1991, 1998, 1999, 2000, Φλωράτου 1996, Σερδάρης 1998, Αγαλιώτης 2000, Παντελιάδου 2000, Μπεχλιβανίδης 1995, Τριάρχη - Herman 1995, Αλεξάνδρου 1994, 1995, Καραπέτσας 1993)*

Ή το σύνολο των σημείων που χαρακτηρίζουν τις μαθησιακές δυσκολίες, είναι στην ουσία τους σημεία νευροψυχολογικής ανωριμότητας (π.χ. δυσλειτουργία οπτικής αντίληψης, δυσκολίες προσανατολισμού κ.α.) που εμποδίζουν την μάθηση. *(Ανανίδου - Καζαντζίδου 2000, Βλάχος 1998, Δράκος 1999β, Μάρκου 1994, Μαυρομάτη 1995, Στάθης 1994, Φλωράτου 1994, Καραθίου 1993, 1994, 1998, 1999, 2000 Πόρποδας 1993 Καραπέτσας 1993, Τριάρχη- Herman, 1995, Αγαλιώτης 2000, Μάρκου 1994, Αλεξάνδρου 1994, 1995)*

Ή δίνουν σε αυτά τα σημεία μία νέα ονομασία, π.χ. ο Ντέιβις αποδίδει την δυσλεξία σε μια δυσλειτουργία που την ονομάζει "αποπροσανατολισμό" σύμφωνα με την οποία το νευρικό σύστημα έχει μια διαστρεβλωμένη αντίληψη του χώρου του χρόνου της ισορροπίας κτλ. *(Ντέιβις 2000)*

Ένα άλλο σημείο που ενισχύει την νευρολογική, νευροψυχολογική αιτία των μαθησιακών δυσκολιών είναι ότι τα προγράμματα προετοιμασίας για το σχολείο (προγράμματα- προανάγνωσης) είναι ουσιαστικά προγράμματα που προσφέρουν την ευκαιρία στα νήπια για άσκηση σε τομείς νευροψυχολογικής λειτουργικότητας προϋπόθεσης για την μάθηση. *(Γάκου 1997, Κανατά - Τσολλόκη 1999, Σερδάρης 1998)*

B Η αντίφαση είναι ότι ενώ ουσιαστικά αναγνωρίζεται η νευροψυχολογική βάση και σημειολογία των μαθησιακών δυσκολιών η θεραπεία και αποκατάσταση την συντριπτική πλειοψηφία τους απομακρύνονται από την νευροψυχολογική βάση.

Οι μαθησιακές δυσκολίες θεωρούνται πρώτιστα παιδαγωγικό πρόβλημα. *(Μάρκου 1994, Ανανίδου -Καζαντζίδου 2000, Μάρκος 1994, Μαυρομάτη 1995, 1999, Στάθης 1994, Φλωράτου 1994, Αδαμόπουλος 2002, Αδαμόπουλος - Χατζημηπαλόγλου-Αδαμοπούλου 2002, Καραντζής 2001, Στασινός 1991, 1999, Παπαδόπουλος 1997)*. Αποδεσμεύσαμε το πρόβλημα από το αίτιο και η προσοχή μας επικεντρώνεται στην οργανωμένη βοήθεια στα παιδιά να αντεπεξέλθει στο σχολικό πρόγραμμα. *(Φλωράτου 1996)*

Αυτή ακριβώς η τακτική να αντιμετωπίζονται οι μαθησιακές δυσκολίες κύρια σαν πρόβλημα παιδαγωγικό και όχι νευροψυχολογικό πιστεύουμε ότι είναι μια από τις αιτίες που οδήγησε σε αυτή την αντίφαση να αυξάνει, ο αριθμός των λειτουργικά αναλφάβητων ενώ μειώνεται ο αριθμός των οργανικά αναλφάβητων όπως αναφέραμε προηγουμένως.

Είναι αλήθεια ότι δεν γνωρίζουμε πλήρως πως συντελείται η μάθηση μπορούμε όμως να περιγράψουμε τα χαρακτηριστικά της. *(Δράκος 1999α,)*

Η μάθηση είναι μια νευροψυχολογική διαδικασία, με βάση αυτή την θεμελιώδη αρχή θέλουμε να δομήσουμε ένα χάρτη νευροψυχολογικής λειτουργικότητας που θα δίνει την δυνατότητα για μια πρώτη βασική αξιολόγηση - διάγνωση των μαθησιακών δυσκολιών και πάνω σε αυτή την αρχή να στηρίζουμε και το πρόγραμμα αποκατάστασης - θεραπείας.

Από όλους τους θεραπευτές, ψυχολόγους, παιδαγωγούς αναγνωρίζεται η σπουδαιότητα της έγκαιρης και σωστής διάγνωσης των μαθησιακών δυσκολιών. Αφού το σύνολο των σημείων είναι σημεία νευροψυχολογικής ανωριμότητας κρίνουμε σκόπιμο ότι η νευροψυχολογικά προσανατολισμένη αξιολόγηση είναι αυτή πάνω στην οποία πρέπει να βασιστούμε.

Και σαν νευροψυχολογία ορίζουμε την επιστήμη που μελετά την σταθερή και επαληθεύσιμη σχέση ανάμεσα στην συμπεριφορά του ανθρώπου [αντίληψη, δράση, κίνηση, κ.α.] και των δομών του κεντρικού νευρικού συστήματος. [Καρναθίου 1994,1995,1998,1999,2000 Χειμωνάς 1984, Λυμπεράκης 1997, Λούρια 1999, Καφετζόπουλος 1995 Μιχελογιάννης -Τζενάκη 1998, Kandel κ.α 1997]

Επειδή ο πληθυσμός εφαρμογής είναι παιδιά και έφηβοι θα ορίζαμε σαν νευροψυχολογία του παιδιού και του εφήβου την επιστήμη που μελετά την εξελισσόμενη συμπεριφορά του αναπτυσσόμενου ανθρώπου σε σταθερά επαληθεύσιμη συσχέτιση με τις ανατομολειτουργικές δομές του κεντρικού νευρικού συστήματος.

Η νευροψυχολογική αξιολόγηση θέλουμε να εφαρμοστεί πάνω σε μια συγκεκριμένη ομάδα, παιδιά και έφηβοι με μαθησιακές δυσκολίες, αξιολογώντας το λειτουργικό δυναμικό τους για μάθηση. Θέλουμε λοιπόν η αξιολόγηση αυτή να είναι ευέλικτη εύχρηστη και εύκολη προσαρμοζόμενη στις απαιτήσεις του πληθυσμού μας και να είναι προσανατολισμένη στην λειτουργικότητα. Και σαν πιο πρόσφορο χώρο της επιστήμης για αυτού του τύπου την αξιολόγηση κρίνουμε την επιστήμη της εργοθεραπείας.

Σαν εργοθεραπεία ορίζουμε την επιστήμη που χρησιμοποιεί το έργο με την ηλιθία έννοια του όρου συμβάλλει στην όσο δυνατόν καλύτερη και ταχύτερη διάγνωση, θεραπεία αποκατάσταση ατόμων που αντιμετωπίζουν κάποια χρόνια ή προσωρινή δυσλειτουργία που επιφέρει έκπτωση του γενικού επιπέδου λειτουργικότητας του ατόμου. [Κωστάκη 1986, Τζονιτάκη 1988]

Σκοπός μας είναι να συνδυάσουμε τους δυο επιστημονικούς χώρους σε μια νέα διαγνωστική και θεραπευτική προσέγγιση την οποία ονομάζουμε νευροψυχολογική εργοθεραπεία.

Νευροψυχολογική εργοθεραπεία ορίζουμε την επιστήμη η οποία χρησιμοποιεί το έργο με την ηλιθία έννοια του όρου αλλά με συγκεκριμένο τρόπο και σκοπό ώστε να δίνεται η δυνατότητα για λειτουργική αξιολόγηση της εξελισσόμενης συμπεριφοράς του αναπτυσσόμενου ανθρώπου σε ανατομολειτουργικά επαληθεύσιμη συσχέτιση με την δομή του κεντρικού νευρικού συστήματος.

Οι διαγνωστικές δοκιμασίες θα είναι συγκεκριμένες πράξεις, ποσότητες "έργου" που θα πρέπει να παράγει πράξει ένα παιδί / έφηβος. Η απόδοση του σε αυτό το έργο θα αναλογεί σε μια ποιότητα νευροψυχολογικής ωριμότητας για μάθηση. Το σύνολο των αποτελεσμάτων θα δομεί ένα νευροψυχολογικό λειτουργικό χάρτη αξιολόγησης πάνω στον οποίο θα αναπτύξουμε την θεραπεία.

Οι στόχοι ενός προγράμματος νευροψυχολογικής εργοθεραπείας με εφαρμογή στον αναπτυσσόμενο άνθρωπο είναι:

1. Να προσεγγίσουμε την λειτουργικότητα της μάθησης και την μαθησιακή δυσλειτουργία σαν νευροψυχολογική διαδικασία. Το επίπεδο της νευροψυχολογικής ωριμότητας αντανακλά στην λειτουργικότητα της μάθησης.
2. Να ορίσουμε τους τομείς νευροψυχολογικής ωριμότητας που είναι υπεύθυνοι έτσι ώστε η εξελισσόμενη συμπεριφορά του αναπτυσσόμενου ανθρώπου να είναι σε τέτοιο επίπεδο νευροψυχολογικής ωριμότητας που να τον καθιστά ικανό για μάθηση σύμφωνα με την ηλικία και το επίπεδο της τάξης του .
3. Να ορίσουμε δοκιμασίες με τις οποίες σε μια πρώτη αξιολόγηση θα διαπιστώνουμε ποιοτικά πριν την εφαρμογή οποιουδήποτε ειδικού test την νευροψυχολογική λειτουργικότητα του παιδιού - εφήβου.
4. Να οργανώσουμε το σύνολο αυτών των δοκιμασιών σε ένα νευροψυχολογικό χάρτη λειτουργικότητας ώστε με βάση αυτό να δομήσουμε και το πρόγραμμα θεραπείας του παιδιού - εφήβου.
5. Να ορίσουμε τον πιο κατάλληλο τρόπο ή τρόπους για την εφαρμογή των δοκιμασιών αυτών σε παιδιά και εφήβους.

Τα οφέλη από την εφαρμογή ενός οδηγού - χάρτη νευροψυχολογικής ωριμότητας είναι:

1. Θα ορίζει ένα πρώτο θεμελιακό πλάνο θεραπείας στηριζόμενο στις πραγματικές λειτουργικές δυνατότητες του παιδιού.
2. Πάνω σε αυτήν πρώτη αξιολόγηση θα δομείται ο ευέλικτος συντονισμός της θεραπευτικής ομάδας για την κατανομή του θεραπευτικού έργου που αντιστοιχεί σε κάθε ειδικό επιστήμονα καθώς και η εποπτεία της επιστημονικής ομάδας.
3. Επίσης πάνω σε αυτό το μοντέλο αξιολόγησης θα στηριχθεί και η επικοινωνία και η συνεργασία με τον γονέα.
4. Ένας τέτοιος οδηγός θα βελτιώσει σημαντικά την παραγωγικότητα του θεραπευτικού χώρου προς όφελος του παιδιού εφήβου, αφού δεν θα υποβάλλεται σε περιττές αξιολογήσεις ούτε σε περιττές θεραπευτικές διαδικασίες.

Βιβλιογραφία

- Αγοηλιάτης, Ι. (2000), *Μαθησιακές δυσκολίες στα μαθηματικά*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Αδαμόπουλος, Π., (2002), *Δυσλεξία τόμος Α*, Ισββάδα, Αθήνα.
- Αδαμόπουλος, Π., Χατζημητάογιτου -Αδαμοπούλου, (2002), *Δυσλεξία τόμος Β*, Ισββάδα, Αθήνα.
- Αλεξάνδρου, Κ., (1994), *Οι Διαταραχές της Ομιλίας σε Παιδιά*, Δανά, Αθήνα
- Αλεξάνδρου, Κ., (1995), *Μαθησιακές Δυσκολίες*, Δανά, Αθήνα.
- Αναγνωστόπουλος, Δ., (2001), *Μαθησιακές Διαταραχές, Εισαγωγή στην Παιδοψυχιατρική*, Τσιάντης Ι., (συντ.), Καστανιώτη, Αθήνα, σελ 315-342.
- Ανανίδου, Ευ., Καζαντζίδου, Α., (2000), *Εγχειρίδιο αποκατάστασης της δυσλεξίας*, Βασιλόπουλος, Αθήνα.
- Αναστασίου, Δ., (1998), *Δυσλεξία, Θεωρία και Έρευνα Όψεις Πρακτικές*, Ατραπός, Αθήνα.
- Βλάχας, Φ., (1998), *Άριστεροχειρία, Μύθοι και Πραγματικότητα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Γάκου, Ευ., (2000), *Προαναγνωστικές Δραστηριότητες*, Καστανιώτη, Αθήνα.
- Γιαννικοπούλου, Α., (2000), *Από την Προανάγνωση στην Ανάγνωση*, Καστανιώτη Αθήνα.
- Δράκος, Γ., (1999α), *Ζητούμενα Ζητήματα, Περιβαλάκι και Ατραπός*, Αθήνα.
- Δράκος, Γ., (1999β), *Ειδική παιδαγωγική των προβλημάτων λόγου και ομιλίας. Περιβαλάκι και Ατραπός α*
- Κακανά, Δ., Τσαλάκη, Κ., (1999), *Η Ανάπτυξη της Γραφής στην Προσχολική Ηλικία*, Καστανιώτη, Αθήνα.
- Καραντζής, Ι., (2001), *Τα Προβλήματα Μνήμης των Παιδιών με Μαθησιακές δυσκολίες στην Αριθμητική και την Ανάγνωση*, Τυπωθήτω, Αθήνα.
- Καραπέτσας, Α., (1993), *Η Δυσλεξία στο Παιδί, Διάγνωση και Θεραπεία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Καρναβίου, Χρ., κ.α., (1991), *Διάγνωση της Δυσλεξίας*, Έλλην, Αθήνα
- Καρναβίου, Χρ., Καρναβίου, Στ., (1993), *Κλινική Νευροψυχολογία, Νευρογλωσσολογία*, Έλλην, Αθήνα.
- Καρναβίου, Χρ. κ.α., (1994), *Δυσλεξία*, Έλλην, Αθήνα.
- Καρναβίου, Χρ., (1995), *Η Εξέλιξη του Εγκεφάλου και το Αλφάβητο*, Έλλην, Αθήνα.
- Καρναβίου, Χρ. κ.α. (1998), *Νευρογλωσσολογική Λογοθεραπεία*, τόμ 1, Έλλην, Αθήνα.
- Καρναβίου, Χρ., κ.α. (1999), *Νευρογλωσσολογική Λογοθεραπεία*, τόμος 2, Έλλην, Αθήνα.
- Καρναβίου, Χρ., κ.α., (2000), *Νευρογλωσσολογική Λογοθεραπεία*, τόμος 5, Έλλην, Αθήνα.
- Καφετζόπουλος, Ευ., (1995), *Εγκέφαλος, Συνείδηση και Συμπεριφορά*, Εξάντας, Αθήνα
- Κολιάδης, Μ., (1995), *Οργανωτικά και Διοικητικά Σχήματα και Ψυχοπαιδαγωγικά Μοντέλα Αντιμετώπισης των Μαθησιακών δυσκολιών*, Πρακτικά Συνεδρίου: Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, Ρόδος Μάιος 1992, σελ 290-301 Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Κωστιάκη, Α., (1986), *Εργοθεραπεία, Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας*, Αθήνα.
- Λυμπεράκης, Στ., (1997), *Εγκέφαλος και Ψυχολογία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Λούρις Α., (1999), *Η Λειτουργία του Εγκεφάλου*, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Μάρκου, Σπ., (1994), *Δυσλεξία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Μουρομάτη, Δ. (1995), *Πρόγραμμα Κατάρτισης για την Αναμετώπιση της Δυσλεξίας*, Μουρομάτη, Αθήνα.
- Μουρομάτη, Δ., *Η Διδασκαλία της Ορθογραφίας με Εικονογραφήματα σε Παιδιά με Δυσλεξία*, Μουρομάτη, Αθήνα, 1999.
- Μιχελογιάννης, Ι., Τζενάκη, Μ., (1998), *Μαθησιακές Δυσκολίες*, Γρηγόρη, Αθήνα.
- Μπεκλιβανίδης, Χ., (1995), *Νευροφυσιολογική διερεύνηση των μαθησιακών δυσκολιών*, Πρακτικά Συνεδρίου: Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, Ρόδος Μάιος 1992, σελ 318-325 Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Νικολάου- Παπαναγιώτου, Α., Παπαβασιλείου - Συρίγα, Α., (1994) *οιργείο Υγείας και Πρόνοιας*, Αθήνα. ....
- Ντέιβις Ρ., (2000), *Το Χάρισμα της Δυσλεξίας*, Καστανιώτη, Αθήνα.
- Παγελητάδου, Σ., (2000), *Μαθησιακές Δυσκολίες και Εκπαιδευτική Πράξη*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Παπαδόπουλος, Μ., (1997), *Λειτουργικός Αναλφαβητισμός, Σχολικός Αποκλεισμός και Σχολικός Πόνος*, Νέα σύνορα, Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα.
- Πόρποδα, Κ., (1993), *Δυσλεξία*, Πόρποδα Αθήνα.
- Σαββάκη, Ε., (1997), *Οι Παράλληλοι Εαυτοί μας*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.
- Σμαρτζή, Στ., (1995), *Εισαγωγή στις Γνωστικές Λειτουργίες*, Παπαζήση, Αθήνα.
- Σερδάρης, Π., (1998), *Ψυχολογία των Διαταραχών του Λόγου*, U.S.P., Θεσσαλονίκη, ..
- Στάθης, Φ., (1994), *Θέματα Ειδικής Αγωγής*, Έλλην, Αθήνα.
- Τσιανός, Δ., (1991), *Η Ειδική Εκπαίδευση στην Ελλάδα*, Gutenberg, Αθήνα.
- Τσιανός, Δ. (1999), *Δυσλεξία και Σχολείο*, η Εμπειρία Ενός Αιώνα, Gutenberg, Αθήνα.
- Ταξινόμηση ICD-10 Ψυχικών Διαταραχών και Διαταραχών Συμπεριφοράς, (1993), Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, Βίητα Αθήνα.
- Τζονιόκη, Ι., (1988), *Ορθοπαιδική Εργοθεραπεία, Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας*, Αθήνα.
- Τριάρχη - Hermann, Β., (1995), *Διαγνωστικές Φροντιστηριακές Τάξεις στην Βαυαρία Ένα Μοντέλο Εκπαίδευσης Παιδιών με Μαθησιακές Δυσκολίες*, Πρακτικά Συνεδρίου: Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, Ρόδος Μάιος 1992, σελ 371-380 Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Φλωράτου, Μ., (1996), *Μαθησιακές Δυσκολίες και Όχι Τεμπιλιά*, Οδυσσεύς, Αθήνα.
- Χειμωνάς, Γ., (1984), *Έξι Μαθήματα για τον Λόγο*, Υψίλον, Αθήνα.
- Χριστοδουλόπου, Ν., κ.α., (2000), *Ψυχιατρική*, Βίητα, Αθήνα.